

# VÁR ÚJ SZEREPBEN

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**

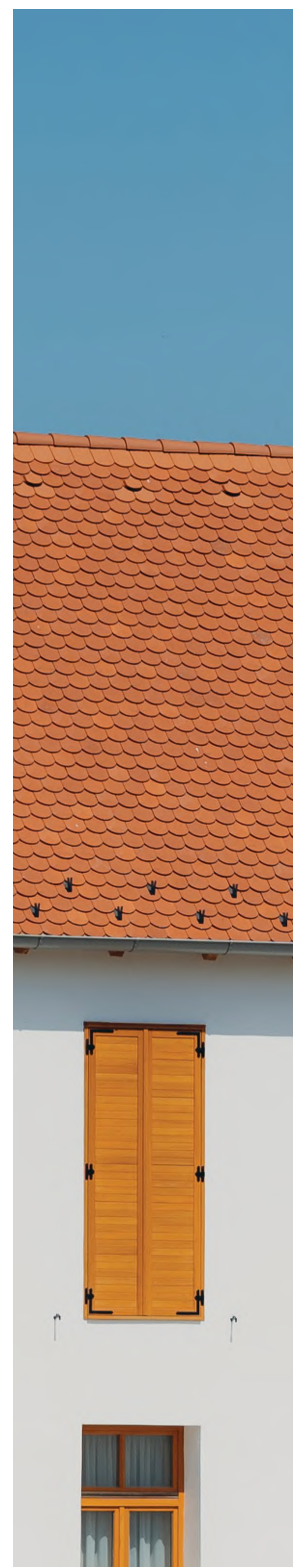
A 16. században emelt borsi Rákóczi-kastély reneszánsz építészetünk kiemelkedő példája, különös jelentőségét pedig az adja, hogy II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem szülőhelye. A várkastély felújítása a határon túli műemlékvédelem kiemelt projektje, a megújult épület 2021 nyarán nyílt meg.

**B**orsi kicsiny település Szlovákiában, a határtól alig három kilométerre, a Zemplén déli lejtőinél fekszik. Sík vidék, utunk egyenesen vezet a község központjáig, onnan a Bodrog felé fordulva érkezünk meg a Rákóczi-várkastélyhoz, ahol a fejedelem született. A Zemplént áthatja a Rákócziak öröksége, a sziklabércekre, hegycsúcsokra épült várak és reneszánsz kastélyok felidézik a család történetét. A fejedelem dédanyja, Lorántffy Zsuzsanna I. Rákóczi Györggyel 1616-ban kötött házassága tette a nemesi családot Zemplén vármegye főurává; a feleség hozománya volt a borsi birtok a sárospataki uradalommal együtt. A kastély ekkor élte fénykorát, Lorántffy Zsuzsanna kezei alatt vált gyönyörű reneszánsz épületté: új

palotaszárnyak, vendégszobák és bástyák épültek, a kiterjedt uradalomhoz pajták, kocsiszínek és majorság tartozott. A reneszánsz kertben gyümölcsöst és lugast alakítottak ki. A megerősített fejedelmi hajlék nagy udvartartás fogadására is alkalmas volt.

Borsi az északra Galícia felé nyújtózó, délen Borsodig érő Zemplén vármegyének épp a közepén helyezkedett el. A Rákócziak főként Munkács felé utazva álltak meg itt. Bár sokáig tartotta magát az a nézet, hogy Zrínyi Ilona Munkácsról Regécre utazott épp, amikor megszállt Borsiban, és életet adott fiának, a kutatások szerint tudatosan választotta a nyugodt, eldugott helyen lévő kastélyt, tehát már várandóssága alatt az otthonos várkastélyba költözött. Ezt a kényelmet és biztonságot

FOTÓ: TELEKI LÁSZLÓ ALAPITVÁNY / NÉMETH ROBERT / TOMOJKA VOJTKO BELA



*„Örökségvédelmi szempontból a felvidéki magyar reneszánsz építészet egyik legszebb és legjelentősebb emléke”*





*A kastélyhoz közel eső Bodrog menti terület méltatlanul elhanyagolttá vált, ezért rendezni fogják a közeli elvadult erdővel és az elmcasarasodott kis tóval együtt. A Sátoraljújhely Város Önkormányzatával közös Interreg pályázat keretében pedig turizmusfejlesztési terveket váltanak valóra. Cél, hogy a kastély olyan kulturális idegenforgalmi központ legyen, ahol több napot is érdemes eltölteni*





II. Rákóczi Ferenc csak kétéves koráig élvezhette. Néhány hónaposan elveszítette édesapját, nagyanyja, Báthory Zsófia pedig anyósa, Lorántffy Zsuzsanna halála után visszatért a katolikus valláshoz, a Rákóczi-birtokokhoz tartozó falvakból kiűzte a protestánsokat, majd menyét és unokáit is kizárta az örökségből. Rákóczi mostohaapja, Thököly Imre kurucái mindezt azzal torolták meg, hogy a Rákóczi-árvák birtokait prédálták és pusztították, ennek esett áldozatul a borsi kastély is. Ezt követően a bécsi udvar kezelésébe került a Rákóczi-család összes javával. Miután az ifjú Rákóczi Ferenc visszanyerte minden jogát az örökségére, elkezdte felújítani a várkastélyt.

### EGY PUSZTULÓ VÁR ÚJJÁSZÜLETÉSE

A fejedelem életében azonban Borsi már nem tölthette be azt a szerepet, amelyet szüleiében és nagyszüleiében. Az épület egyre gyakrabban cserélt gazdát, majd a 20. század végére olyan rossz állapotba került, hogy a teljes pusztulás fenyegette.

A felújítás sokak régi álma volt, a rendszerváltozást követően el is kezdődtek a karbantartási-helyreállítási munkálatok, de forráshiány miatt elakadtak. 2013-ban Áder János karolta fel az ügyet, és az akkori szlovák köztársasági elnökkel, Ivan Gašparovičsal megállapodtak abban, hogy a két

ország együttműködik a felújításban. 2017-ben a határainkon túli magyar műemlékek védelmével, kutatásával, dokumentálásával és felújításával foglalkozó Teleki László Alapítvány kapta feladatul, hogy kidolgozza a kastély újjáépítésének leghatékonyabb módját. Az újjáépítés 2018-ban kezdődött az anyaországi Wittinger Zoltán és a kassai Pásztor Péter építészek elképzelései alapján. A felújítást az évszázad rekonstrukciójaként is emlegetik: az épület pusztulásközeli állapotból született újjá. A megújított kastélyt 2021. június 19-én adta át Áder János magyar és Zuzana Čaputová szlovák köztársasági elnök.

Az épület a Lorántffy Zsuzsanna idejében fénykorát élő kastélyt idézi. A megérkezés már önmagában élmény. A várkastélyt vízzel teli várárok övezi, mely fölött fahídon kelünk át, a hatalmas, sötétbarna kastélykapuk hívogatva megnyílnak. A tojásfehér homlokzat, a galambszürke ablak- és ajtókeretek hűen idézik a kastély 17. századi hangulatát. Diószegi Lászlótól, a Teleki László Alapítvány igazgatójától megtudjuk, hogy bár a kastély nagyon rossz állapotban volt a felújítás megkezdésekor, a főfalak álltak, és sok elem, például a reneszánsz ablakok és ajtók faragott kőkeretei épen megmaradtak. Örökségvédelmi szempontból a felvidéki magyar reneszánsz építészet egyik legszebb és



A kastély előtt 1969 óta áll a fejedelem mellszobra, amelyet Mayer Ede szobrászművész Mátyóki Ádám festménye alapján készített 1907-ben. A szobor korábban Zólyom főterén állt, de 1920 júniusában ledöntötték, és be akarták olvasztani. Szerencsére – az utolsó pillanatban – el tudták rejteni a zólyomi vár pincéjében, ahonnan a hatvanas években Fülekre, majd onnan Borsiba vitték, ahol a fejedelem szülőháza előtt méltó helyre kerülhetett, a felújítás során pedig 2018-ban új talapzatot is kapott

legjelentősebb emléke ez, mert noha közel került hozzá, a Kárpát-medencei kastélyok többségével szemben nem pusztult el. A Magyar Királyság török megszállás alá kerülő területeinek reneszánsz épületei közül ugyanis kevés maradt fenn, azok is inkább csak a mai határainkon túl, a Felvidéken és Erdélyben.

### EGY KASTÉLY ELSŐ ÉS MÁSODIK FÉNYKORA

A borsi kastély két reneszánsz udvarház összeépítéséből jött létre. Az elsőt a törökverő Henyey Miklós építtette – a kiállításon láthatjuk is azt a szemöldök-követ, amelynek felirata szerint a Henyey-féle épület 1579-ben már állhatott. A második kúriát Henyey veje, Zeleméry Kamarás Miklós emeltette, majd később a két részt egybenyitották, így alakult ki a kastély ma is látható két régi szárnya. Az épület ekkor még reneszánsz udvarházként szolgált, az 1630-as években alakította méltó főúri rezidenciává I. Rákóczi György felesége. Lorántffy Zsuzsanna négyszög alakban zárt reneszánsz kastéllá bővítette a korabeli szokásoknak megfelelően. „A Bodrog felőli szárny később áldozatául esett a történelemnek, az alapjai azonban megmaradtak, így a romterületet helyre tudták állítani – mondja Diószegi László. – A restaurátorok kiváló munkát végeztek, például a falkép- és homlokzatrestaurátor Gombos Péter feltárta a főhomlokzat díszítésének a nyomait, és azok alapján rekonstruálni lehetett a reneszánsz kori díszítéseket.” Később a megmaradt U alak egyik szárnya is megsemmisült, azt 1940-ben a neves építész Lux Kálmán tervei alapján újjáépítették. Ebben az újabb szárnyban rendezték be a szállodat és az éttermet, a történelmi szárnyban pedig a kiállítást.

A tárlat bejáratánál a fejedelem Roland nevű kutyájáról készült szobor fogad. A korabeli forrásokból kiderül, hogy különösen hűséges jószág volt, nemcsak hogy az idegeneket nem engedte ura közelébe, de amikor a fejedelem déli álmot aludt, vagy éjszakai nyugóóra tért, azokat sem engedte az ágyához, akik gyakran forgolódtak őfelsége körül. A múzeumban több mint ezer négyzetméteren járhatjuk végig azt az utat, amelyet – képletesen – II. Rákóczi Ferenc is bejárt. A Bodrog felőli épületszárny, amely megsemmisült, a kastély női szárnya volt, ahol a fejedelem is született, a felújítás során azonban ott helyezték el a szülőszobát, ahol a legenda is tartja, így születésétől követhetjük a fejedelemmé, nemzeti hőssé, szabadságharcossá, majd legendává váló Rákóczi útját.

### KIÁLLÍTÁS 21. SZÁZADI ESZKÖZÖKKEL

A kiállítást a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem kreatív csapata álmodta meg. Nem hagyományos múzeumi tárlat ez: 21. századi eszközökkel olyan izgalmas és mozgalmas bemutatót állítottak össze, amely garantáltan megragadja és fenntartja mindenki figyelmét. A tárlat részeként három különleges attrakció is látogatható: a virtuális-valóság-szobában a fejedelem életének fontos pillanataiban hű apródjaként vehetünk részt, a szabadulószobában a Habsburg-ellenes szervezkedés vádjával a bécsújhelyi börtönbe vetett Rákóczi szökését kell megszerveznünk, a harmadik attrakció pedig egy körpanoráma-vetítő, amely a környék látnivalóival ismert meg. Ezek mellett is rengeteg érdekesség fogad, bepillantunk a kastély- és udvarházépítés kulisszatitkaiba, megismerhetjük, hogyan működött egy uradalom, egy hatalmas sakktábla pedig bemutatja, milyenek voltak a különböző birodalmak erőviszonyai, melyik országnak mekkora volt a lakossága, hadereje, és olyan érdekességeket is megtudunk, hogy miért lett közkedvelt a csokoládé és a kávé. A kiállítás utolsó szobájában a Rákóczihoz kötődő emléktárgyakat látjuk.

„Amikor a műemléki felújítás már sínen volt, el kellett gondolkoznunk azon, hogy miként biztosíthatjuk a komplexum fenntarthatóságát – magyarázza Diószegi László. – Nem elég csak újjáépíteni egy épületet, fontos, hogy működőképes és önfenntartó is legyen. A kulturális turizmus mezsgyéje azonban nem túl széles, ezért kiegészítő vendéglátási attrakciókat kellett megvalósítanunk, amelyekkel bekapcsoljuk a kastélyt a turizmus vérkeringésébe.” A nyár folyamán, ősszel további fejlesztések készülnek: tanösvény, kishajójárat, kerékpáros- és kajak-kenu táborhely a Bodrog partján, a kastélyt a Zemplén Kalandparkkal összekötő elektromos-bicikli-útvonal, tematikus játszótér várja majd az érdeklődőket.

Látogatásunk lassan a végéhez közeledik. A kastélyt szegélyező lombos fák árnyékában visszafordulunk, és még csodáljuk egy ideig az elénk táruló képet. Az újjászületett épület szemet gyönyörködtető látvány, kortalanul illeszkedik a tájba. Évszázadokkal ezelőtt az egykori reneszánsz udvarház fejedelmi várkastéllá vált, majd lassú hanyatlásnak indult. Most megújulva ismét fénykorát éli. Új szerepben várja, hogy megtöltsük új történetekkel. ■